

ทบทวนวรรณกรรม

2.1 ทฤษฎีทางชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร

คำว่า "ethnography of communication" ใช้เป็นครั้งแรกโดย Dell Hymes (เดล ไฮม์ส์) ในตอนแรก Hymes ไม่ได้ใช้คำนี้ แต่ใช้คำว่า "ethnography of speaking" แต่ต่อมา Hymes พิจารณาว่าคำว่า ethnography of speaking มีความหมายแคบเกินไป จึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า ethnography of communication แทน

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2532) ได้นำคำว่า ethnography of communication และ ethnography of speaking มาแปลเป็นภาษาไทยว่า "ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร" และ "ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการพูด" ตามลำดับ และให้คำจำกัดความคำทั้งสองไว้ดังนี้

การศึกษาทบาทของภาษาในการสื่อสารของคนในชุมชน หรือการศึกษา โดยละเอียดถึงวิธีการใช้ภาษาในวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ศึกษาหน้าที่และการใช้ วจนลีลาต่างๆ ภาษาย่อย และ ภาษาต่างๆ ตลอดจนการวิเคราะห์ศิลปะในการพูด และ วัจนกรรม (speech acts) ในแต่ละสังคม

ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการพูด จัดเป็นวิชาที่บูรณาการความรู้จากหลายวิชา เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยาสังคม การศึกษา คติชนวิทยา และภาษาศาสตร์ วิชาที่ศึกษาได้หลายด้าน ปริเฉทวิเคราะห์ก็อาจรวมในวิชานี้ได้ หัวข้อที่นิยม ศึกษากันได้แก่ วัจนกรรมที่ใช้กันเป็นกิจวัตร ใช้เป็นพิเศษบางโอกาส และใช้ใน พิธีกรรมต่างๆ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อว่าการใช้ภาษาก็เหมือนกับพฤติกรรมอื่นๆของ

มนุษย์ย่อมมีกฎควบคุมอยู่เบื้องหลัง และเราสามารถวิเคราะห์และพรรณนากฎเหล่านั้นได้ เช่นการเล่านิทาน การเล่าเรื่องตลก การกล่าวคำอวยพร เป็นต้น มีบางท่านเรียกการศึกษาอย่างเดียวกันนี้ว่า **ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร** (ethnography of communication) เพื่อให้ความหมายกว้างขึ้น ไม่จำกัดอยู่เฉพาะการพูดหรือภาษาเท่านั้น อาจรวมระบบการสื่อสารอย่างอื่นด้วย แต่แนวทางและวัตถุประสงค์ก็เป็นอย่างเดิม

(อมรา 2532 : 42-43)

Hymes (1974) อธิบายคำว่า "ethnography of communication" ไว้ดังนี้

The sociolinguistics with which we are concerned here contributes to the general study of communication through the study of the organization of the verbal means and the ends they serve , which bearing in mind the ultimate integration of these means and ends with communicative means and ends generally. Such an approach within sociolinguistics can be called , in keeping with the general term , ethnography of communication , the study of the " ethnography of speaking " .

(Hymes 1974 : 8)

But by an ethnography of speaking I shall understand a description that is a theory - a theory of speech as a system of cultural behavior ; a system not necessarily exotic , but necessarily concerned with the organization of diversity.

(Hymes 1974 : 89)

In order to develop models , or theories , of the interaction of language and social life , there must be

adequate descriptions of that interaction , and such descriptions call for an approach that partly links , but partly cuts across , partly builds between the ordinary practices of the disciplines to answer new questions and give familiar questions a novel focus. Such work is the essence of what may be called the ethnography (and ethnology) of speaking and communication , as an approach within the general field of sociolinguistics.

(Hymes 1974 : 32)

จะเห็นได้ว่าการศึกษาทางชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารเป็นการศึกษาที่มุ่งแสวงหารูปแบบของพฤติกรรมการสื่อสาร ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบทางวัฒนธรรม ผู้ใช้ภาษาที่เป็นเจ้าของภาษาทุกคนจะต้องมีทั้งสมรรถนะภาษา (linguistic competence) และสมรรถนะการสื่อสาร (communicative competence) นั่นคือ จะต้องทราบกฎที่ใช้ในการสื่อสาร กฎต่างๆที่ต้องใช้ในการปฏิสัมพันธ์ซึ่งเจ้าของภาษาแต่ละคนมีส่วนร่วม รวมถึงกฎทางวัฒนธรรมและความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำหรับปริบทและเนื้อหาของเหตุการณ์การสื่อสาร และกระบวนการปฏิสัมพันธ์

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารโดยตรง ได้แก่ Hymes (1974) และ Saviile-Troike (ซาวิลล์ทรอยก์) (1982) พบว่า Saviile-Troike ได้นำแนวคิดของ Hymes ไปสานต่อและเสนอให้มีการศึกษาทางด้านชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารโดยแบ่งหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ทางชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารไว้ 3 หน่วย ดังนี้

1. สถานการณ์การสื่อสาร (communicative situation)

เป็นปริบทของการสื่อสารซึ่งถือว่าเป็นหน่วยใหญ่ที่สุดใน การวิเคราะห์แนวชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร เช่น การสวมดนตรีในโบสถ์ การพิจารณาคดี งานเลี้ยงคอกเทล สถานการณ์การสื่อสารนี้อาจจะยังคงเป็น สถานการณ์การสื่อสารเดียวกันถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนสถานที่ หรือสถานการณ์การสื่อสารนี้อาจเปลี่ยนไปถึงแม้จะยังคงดำเนินอยู่ในสถานที่เดิม ถ้าหากมีกิจกรรมที่แตกต่าง กันมากเกิดขึ้น

ในหนึ่งสถานการณ์สื่อสารจะประกอบไปด้วยเหตุการณ์สื่อสารหลาย
เหตุการณ์

2. เหตุการณ์สื่อสาร (communicative event)

เหตุการณ์สื่อสารเป็นหน่วยพื้นฐานที่ใช้ในการพรรณนาทางชาติพันธุ์
วรรณนาแห่งการสื่อสาร เหตุการณ์สื่อสารหลายเหตุการณ์รวมกันเป็นหนึ่ง
สถานการณ์สื่อสาร เหตุการณ์สื่อสารเป็นหนึ่งเหตุการณ์การพูดที่มีหนึ่งวัตถุประสงค์
เช่น การนิเทศ การเล่าเรื่องตลก เหตุการณ์สื่อสารหนึ่งๆนั้นจะประกอบด้วย
กลุ่มขององค์ประกอบดังนี้ วัตถุประสงค์ เรื่องที่พูด ผู้ร่วมสถานการณ์ วิชา
(variety) ที่ใช้ ทำนองเสียง กฎที่ใช้ในการปฏิบัติสัมพันธ์ และกาลเทศะ
เดียวกัน นอกจากนี้เหตุการณ์สื่อสารแต่ละเหตุการณ์จะต้องมีขอบเขตที่ใช้แสดง
เหตุการณ์สื่อสารเสมอ

3. วัจนกรรมสื่อสาร (communicative act)

วัจนกรรมสื่อสารโดยทั่วไปแล้วอยู่ในขอบเขตเดียวกันกับหน้าที่ทาง
การปฏิบัติสัมพันธ์ เช่น การขอร้อง การสั่ง ซึ่งวัจนกรรมการสื่อสารนี้อาจจะอยู่
ในรูปของภาษาหรือไม่ใช่ภาษาก็ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น วัจนกรรมสื่อสาร
"การขอร้อง" ในภาษาอังกฤษมีรูปที่เป็นภาษาหลายรูป เช่น I'd like a
cigarette. May I please have a cigarette ? และ Do you have
a cigarette ? นอกจากนี้การขอร้องอาจถูกแสดงออกมาโดยการเลิกคิ้ว
การมองอย่างมีคำถาม และการถอนหายใจยาวนาน

Saville-Troike ได้ยกตัวอย่างที่แสดงหน่วยของการวิเคราะห์ที่แตก
ต่างกัน 3 หน่วย ซึ่งได้แก่ สถานการณ์สื่อสาร เหตุการณ์สื่อสาร และวัจนกรรม
สื่อสาร เช่น พิธีทางศาสนา (religious service) ของคริสต์ศาสนา
เป็นสถานการณ์สื่อสารที่ประกอบไปด้วยเหตุการณ์สื่อสาร 6 เหตุการณ์ คือ
การเตรียมใจให้สงบ (call to worship) การอ่านในที่ประชุมด้วยกัน
(reading of scriptures) การอธิษฐาน (prayer) การประกาศ
(announcement) การเทศนา (sermons) และการขอพระพร
(benediction) เรียงกันตามลำดับ

โดยเหตุการณ์สื่อสาร "การอภิษฐาน" นั้นมีลำดับของวัจนกรรมสื่อสารต่างๆเรียงกันดังนี้ การเอ่ยถึงพระเจ้า (summons) การสรรเสริญพระเจ้า (praise) การแสดงความนอบน้อมต่อพระผู้เป็นเจ้า (supplication) การขอบคุณพระเจ้า (thanks) และการปิด (closing formula)

ในการวิเคราะห์เหตุการณ์สื่อสาร จะต้องอาศัยองค์ประกอบของการสื่อสาร 10 ประการ ดังนี้

1. ชนิดของเหตุการณ์ (genre or kinds of event)

เช่น การทักทาย การสนทนา การเล่าเรื่องตลก ชนิดของเหตุการณ์มักไปด้วยกันกับชื่อของเหตุการณ์สื่อสารเสมอ

2. หัวเรื่อง (topic)

คือจุดมุ่งเน้นของเหตุการณ์สื่อสารว่ากล่าวถึงเรื่องอะไร

3. วัตถุประสงค์ (purpose) หรือ หน้าที่ (function)

คือจุดมุ่งหมายหลักในการปฏิสัมพันธ์ของผู้ร่วมสถานการณ์แต่ละฝ่าย

4. เวลา-สถานที่ (setting)

คือ สถานที่ เวลาของวัน ฤดูของปี และแง่มุมต่างๆทางกายภาพของเหตุการณ์สื่อสาร เช่น การจัดวางเฟอร์นิเจอร์ ขนาดของห้อง

5. ผู้ร่วมเหตุการณ์ (participants)

คือผู้ที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์สื่อสารนั้นๆ ในการพิจารณาผู้ร่วมเหตุการณ์จะหมายรวมถึงอายุ เพศ กลุ่มชาติพันธุ์ ฐานะทางสังคม หรือประเภทอื่นๆที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ที่ผู้ร่วมเหตุการณ์มีต่อกัน

6. รูปแบบการสื่อสาร (message form)

เป็นการศึกษาว่าในเหตุการณ์สื่อสารนั้นใช้ประมวลภาษา (code) แบบใด ใช้เสียง (vocal) หรือไม่ใช้เสียง (nonvocal) และเป็นภาษาคำพูดหรือวัจนภาษา (verbal) หรือวัจนภาษา (nonverbal) นอกจากนี้ยังควรมีการใช้ภาษาใด และมีการสลับภาษา (code switching) หรือไม่

7. เนื้อหาการสื่อสาร (message content)

แสดงให้เห็นทราบว่าเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับอะไร โดยเป็นการอ้างอิงถึงความหมายตรงในระดับพื้นผิว (surface level denotative reference)

8. การลำดับวัจนกรรม (act sequence)

จะกล่าวถึงวัจนกรรมที่ปรากฏในเหตุการณ์สื่อสารนั้นๆ การเรียงลำดับของ
วัจนกรรมดังกล่าว ทั้งนี้จะหมายรวมถึงการผลัดกันพูด และปรากฏการณ์ที่เกิด
การซ้อนกัน (overlapping phenomena)

9. กฎการปฏิสัมพันธ์ (rules for interaction)

กล่าวถึงทฤษฎีหรือคุณสมบัติในการปฏิสัมพันธ์ของผู้ร่วมเหตุการณ์ว่าใครพูดกับใคร

10. บรรทัดฐานของการตีความ (norms of interpretation)

หมายรวมถึงความรู้ทั่วไปที่สมาชิกของชุมชนมีอยู่ร่วมกัน ข้อสมมติล่วงหน้าทาง
วัฒนธรรม การมีความเข้าใจร่วมกัน ฯลฯ

2.2 ทฤษฎีทางวัจนกรรม

ในเรื่องความเป็นมาของทฤษฎีทางวัจนกรรมนั้น เพียร์สรี วงศ์วิภาณนท์
(2529) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง "วัจนกรรมและการสอนภาษาต่างประเทศ"
ว่า ในการศึกษาความหมายอันเป็นเจตนาของผู้พูดในประโยคนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า
ผู้ที่ทำการศึกษาคนแรกก็คือ Austin (ออสติน) (1962) และ Austin ยังได้
บรรยายไว้ในปาฐกถาชุดวิลเลียม เจมส์ ซึ่งแสดง ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ในปี
ค.ศ. 1955 Austin กล่าวถึงปรากฏการณ์ในการสื่อความด้วยถ้อยคำของมนุษย์
ว่าประกอบด้วยการกระทำ 3 ประการที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน ได้แก่
การกล่าวถ้อย (locutionary act) คือ การแสดงถ้อยคำในภาษานั้นๆออกมา
การแสดงเจตนา (illocutionary act) ซึ่งหมายถึง การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ลงไปด้วยการกล่าวถ้อยนั้น และวัจนผล (perlocutionary act) ซึ่งก็คือ
ภาวะที่เกิดขึ้นกับผู้ฟังหลังจากที่ได้ฟังถ้อยความที่ได้สื่อออกมา ทั้งนี้ภาวะที่เกิดขึ้น
กับผู้ฟังนี้อาจจะเป็นภาวะทางพฤติกรรมหรือเป็นภาวะทางความรู้สึกก็ได้ Austin
ได้ขยายรายละเอียดเกี่ยวกับถ้อยคำออกเป็น 5 ประเภทตามเกณฑ์การแสดงเจตนา
ได้แก่ การตัดสิน (verdictives) การใช้อำนาจ (exercitives) การให้
คำมั่น (commissives) การแสดงความรู้สึก (behabitives) และการเสนอ
เรื่อง (expositives) ทั้งนี้รายละเอียดเกี่ยวกับเจตนาทั้งห้าจะแสดงให้เห็น

อย่างชัดเจนด้วยกริยาบ่งบอกถ้อยความ (verbs of utterance)

ต่อมา Searle (เซิร์ล) (1969) ได้นำแนวคิดของ Austin มาทำการศึกษาต่อ จากการศึกษาของเขาดูเหมือนจะไม่ให้ความสำคัญกับวจนผล หากแต่มุ่งความสนใจในสิ่งที่ Austin เรียกว่าการกล่าวถ้อยและการแสดงเจตนา Searle ได้กำหนดเรียกปรากฏการณ์ในการสื่อความด้วยถ้อยคำของมนุษย์ว่า วจนกรรม เพียรศิริ วงศ์วิภานนท์ (2529) เป็นคนให้ชื่อคำว่า "Speech act" เป็นภาษาไทยว่า "วจนกรรม" วจนกรรมประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือการกล่าวถ้อย (utterance act) หมายถึง การที่ผู้พูดเปล่งวาจาออกมาเป็นเสียง หน่วยคำ คำ หรือประโยคเพื่อใช้ในการสื่อสาร การสื่อข้อความ (propositional act) หมายถึง การกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และให้ข้อความเกี่ยวกับสิ่งนั้นซึ่งจะปรากฏออกมาในรูปของเหตุการณ์และผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ และการแสดงเจตนา (illocutionary act) ซึ่งหมายถึงการแสดงเจตนาของผู้พูดในการกล่าวถ้อยความที่ได้สื่อออกไป เช่น การถาม การสั่ง การขอร้อง แต่อย่างไรก็ดี Searle ก็ได้กล่าวไว้ว่าในการแสดงวจนกรรมนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องปรากฏรูปกริยาที่แสดงวจนกรรมเสมอไป

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นได้ว่าในการกล่าวถ้อยนั้น ผู้พูดมิได้เพียงแต่จะกล่าวคำหรือประโยคเท่านั้น หากแต่จะกล่าวถ้อยคำหรือประโยคต่อเมื่อมีจุดมุ่งหมายหรือความตั้งใจที่เด่นชัด และถ้อยคำที่กล่าวออกมานั้นจะสื่อความหมายได้ ก็ต่อเมื่อถ้อยคำเหล่านั้นมีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ ในหนังสือ "Speech acts : an essay in the philosophy of language" Searle ได้กล่าวถึง "speech act" ไว้ว่า

The reason for concentrating on the study of speech acts is simply this : all linguistic communication involves linguistic acts. The unit of linguistic communication is not, as has generally been supposed, the symbol, word or sentence, or even the token of the symbol, word or sentence, but rather the production or issuance of the symbol or word or sentence in the performance of the speech act. To take the token as a message is to take it as a produced or issued token. More precisely, the production

or issuance of the sentence token under certain conditions is a speech act, and speech acts (or certain kinds to be explained latter) are the basic or minimal units of linguistic communication.

(Searle 1969 : 16)

Searle ได้ให้รายละเอียดของระเบียบหรือหลักของภาษาที่ใช้กำกับ วจนกรรมซึ่งใช้เพื่อแสดงเจตนาได้หลายอย่าง เช่น การขอร้อง การบอกเล่า การยืนยัน การถาม เป็นต้น จะเห็นได้ว่า Searle ใช้คำว่าวจนกรรมทั้งในความหมายกว้างและความหมายแคบ แต่อย่างไรก็ดี Searle ยืนยันว่าวจนกรรม เป็นส่วนหนึ่งของความหมายของประโยคที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากในการกล่าวถ้อยคำ ของมนุษย์นั้น ผู้กล่าวมิได้มีความต้องการเพียงแค่เปล่งวาจา ซึ่งมีความหมาย อ้างถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกมาเท่านั้น หากแต่มีเจตนาที่จะสื่อสารที่ชัดเจนทุกครั้ง ดังนั้น Searle จึงสรุปว่าการศึกษาความหมายของประโยค ก็คือ การศึกษา วจนกรรมของประโยคนั้นเอง ด้วยเหตุผลที่ว่าถ้อยคำทุกคำย่อมใช้เพื่อแสดง วจนกรรมหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งตามแบบอย่างการใช้ภาษานั้นๆ และ วจนกรรมหรือเจตนาทุกอย่างของมนุษย์ก็สามารถที่จะสื่อได้ด้วยหน่วยภาษา

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำคำจำกัดความคำว่า "วจนกรรม" ตามที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2532) ให้คำจำกัดความไว้ในหนังสือ "คำจำกัดความ ศัพท์ในภาษาศาสตร์สังคม" มาใช้ในงานวิจัย ดังนี้

วจนกรรม speech act

การกระทำโดยเจตนาของผู้พูดซึ่งแสดงออกในรูปของคำพูด เช่น ขอร้อง ออกคำสั่งขอโทษ สัญญา เป็นต้น ประโยคที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์ เหมือนกันทุกประการ อาจเป็นวจนกรรมที่ต่างกัน เช่น ขอร้อง หรือถาม ดังใน ประโยคภาษาอังกฤษ "Can you tell me where my book is ?" ในทางกลับกัน ประโยคที่มีโครงสร้างทางไวยากรณ์ต่างกันก็อาจเป็นวจนกรรม เดียวกัน เช่น พูดว่า "ไปหยิบน้ำมาหน่อย" กับ "โอย หิวน้ำจัง" นับว่าผู้พูด กำลังแสดงวจนกรรมแบบคำสั่ง ไม่ว่าจะพูดประโยคแบบใด

(อมรา 2532 : 90-91)

อีกประการหนึ่ง ถึงแม้ว่าเวลากล่าวถึงวัจนกรรม คนทั่วไปก็มักจะเข้าใจตรงกันว่าการสั่ง การขอร้อง การแจ้งให้ทราบ การอธิบาย การถาม การขอโทษ การทักทาย การสอน ฯลฯ ต่างก็เป็นวัจนกรรมทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการศึกษาทางด้านวัจนกรรมจะแสดงให้เห็นว่าวัจนกรรมไม่ใช่เรื่องเฉพาะในภาษาใดภาษาหนึ่ง หากแต่เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในภาษาทุกภาษา แต่ก็ยังไม่พบว่ามีผู้ใดที่จะเสนอรายชื่อวัจนกรรมที่ปรากฏทั้งหมดในภาษาของมนุษย์

นอกจากงานวิจัยทางภาษาศาสตร์ในเรื่องเกี่ยวกับวัจนกรรมแล้ว อีกแหล่งหนึ่งที่เราจะพบการจำแนกวัจนกรรมก็คือ การศึกษาในเรื่องการใช้ภาษา (Pragmatics) ซึ่งเป็นการศึกษาที่พิจารณาว่าความหมายเกิดจากผู้ใช่มิใช่เกิดจากรูปภาษาแต่เพียงอย่างเดียว ดังนั้นสิ่งที่เรียกกันว่าหน้าที่ภาษา (language function) ก็คือเจตนาการใช้ภาษาหรือที่เราเรียกว่าวัจนกรรมนั่นเอง ยกตัวอย่างเช่น งานของ Jones (โจนส์) (1977) ได้เสนอหนังสือเรื่อง "Function of English : a course for advanced student" ซึ่งเป็นการสอนภาษาโดยมีพื้นฐานมาจากการจำแนกวัจนกรรม หรือที่เรียกกันว่าหน้าที่ภาษา ว่าหน้าที่ภาษาเรื่องหนึ่งนั้น ผู้พูดจะมีการใช้รูปภาษาแบบใดในการสื่อสารได้ หน้าที่ภาษาที่ปรากฏในงานเล่มนี้มีหลายประการ เช่น การพูดถึงตนเอง (talking about yourself) การเริ่มสนทนา (starting a conversation) การนัดหมาย (making a date) การเล่าเรื่อง (telling a story) การขอโทษ (apologizing) เป็นต้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการแสดงธรรม

ผลการวิจัยของปรีชา ช้างขวัญสิน (2535) เรื่อง "ธัมมวัจนโวหารไทย" เป็นงานที่วิเคราะห์โวหารที่ใช้ในการแสดงธรรม โดยผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความคำว่า "ธัมมวัจนโวหาร" ไว้ว่าเป็นโวหารที่บุคคลสำคัญๆทางพุทธศาสนาใช้สอนธรรมะกันอยู่ในปัจจุบัน โดยเลือกศึกษาจากงานของพระภิกษุที่มีชื่อเสียงในด้านการเทศน์เผยแผ่พุทธธรรมจำนวน 4 รูป คือ พระเทพเวที (ประยุทธ์

ปยุตโต) พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ) พระพยอมกัลยาโณ และพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งท่านทั้งสี่นี้สอนธรรมะในระดับที่ต่างกันและสอนในลักษณะที่แตกต่างกัน ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้จากแถบบันทึกเสียงการปาฐกถาธรรม และหนังสือธรรมะที่พระภิกษุทั้งสี่ท่านได้แสดงไว้ โดยภาษาที่นำมาศึกษาเป็นการถอดเทปแถบบันทึกเสียงเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าเป็นงานที่ตีพิมพ์แล้ว ก็จะพิจารณางานที่ตีพิมพ์โดยรักษาภาษาเดิมที่ใช้ในการแสดงธรรมมากที่สุด

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า วัมมวัจนโวหารของพระภิกษุทั้งสี่มีความแตกต่างกันเนื่องจากสาเหตุ 4 ประการ คือ เนื้อหาสาระของธรรมะที่สอน แหล่งข้อมูลอื่นที่นำมาใช้ประกอบการปาฐกถาธรรม ผู้รับสาร และลักษณะการใช้โวหารของพระภิกษุแต่ละรูป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาษาที่ใช้ในการสอนธรรมะ เนื้อหาธรรมะ และกลุ่มผู้รับสารมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างแท้จริง

ในเรื่องเนื้อหาสาระของธรรมะที่สอน พบว่าธรรมะวัจนโวหารกับเนื้อหาสาระของธรรมะมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันและต่างฝ่ายต่างก็มีอิทธิพลต่อกัน บางครั้งเนื้อหาสาระเป็นตัวกำหนดธรรมะวัจนโวหาร งานประเภทนี้ได้แก่งานของท่านพุทธทาสที่มุ่งสอนธรรมะระดับสูง และงานของพระเทพเวทีที่มุ่งสอนธรรมะโดยละเอียดทุกแง่มุม และมีการวิเคราะห์เชิงวิชาการ ที่มีความแจ่มแจ้ง ชัดเจน ตรงไปตรงมา และไม่ออกนอกประเด็น ส่วนธรรมะวัจนโวหารเป็นตัวกำหนดเนื้อหาธรรมะ งานประเภทนี้ได้แก่งานของท่านปัญญาและงานของพระพยอม เนื่องจากภาษาที่ท่านทั้งสองใช้อธิบายธรรมะมีลักษณะภาษาที่คนทั่วไปฟังเข้าใจได้โดยง่าย ดังนั้นจึงพบว่าเนื้อหาธรรมะที่ปรากฏในงานของท่านทั้งสองจึงเป็นธรรมะระดับศีลธรรมที่เหมาะสมแก่การดำเนินชีวิตประจำวันอย่างปฏุชน ความแตกต่างทางด้านภาษาของท่านทั้งสอง คือ ภาษาที่พระพยอมใช้นั้นค่อนข้างโลดโผน ในขณะที่ท่านปัญญาใช้ภาษาที่เรียบง่าย แต่อย่างไรก็ดี ภาษาที่ท่านทั้งสองใช้นั้นฟังง่ายและบางครั้งก็ฟังสนุก

ในเรื่องแหล่งข้อมูลอื่น ซึ่งหมายรวมถึงความรู้และเรื่องราวอื่น ๆ ที่องค์ปาฐกนำมาใช้ประกอบการปาฐกถาธรรม ความสนใจ และกิจวัตรขององค์ปาฐกซึ่งท่านทั้งสี่มีแตกต่างกันนั้น ทำให้เกิดการใช้ข้อมูลที่แตกต่างกัน อันจะยังผลให้วัมมวัจนโวหารแตกต่างกัน โดยแหล่งข้อมูลของท่านพุทธทาสนั้นมักจะเป็นเรื่องที่มาจกชาดก ข่าวดัง สื่อมวลชน และตำราต่างๆ ในขณะที่เรื่องเล่าส่วนตัวมีน้อยมาก แหล่งข้อมูลของพระเทพเวทีเป็นเรื่องธรรมะโดยตรง แหล่งข้อมูลของ

ของท่านปัญญาฯ ได้จากการเดินทาง การสนทนากับผู้คน จากชีวิตของท่าน รวมถึงข่าวจากสื่อต่างๆ ดังนั้นจึงเป็นข้อมูลที่คนทั่วไปคุ้นเคยและฟังแล้วเข้าใจได้โดยง่าย จึงส่งผลให้การสื่อสารของท่านได้ผลดี ส่วนแหล่งข้อมูลของพระพยอมได้จากเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เช่น ปัญหาผิวเมื่อยและข่าวคราวทางหนังสือพิมพ์ในแง่ที่ตรงกับความสนใจของวัยรุ่นซึ่งเป็นกลุ่มผู้รับสาร

ในเรื่องผู้รับสารของพระภิกษุทั้งสี่มีความแตกต่างกัน ดังนี้ ผู้ที่นิยมฟังธรรมของท่านพุทธทาส ได้แก่ นิสิตนักศึกษา นักวิชาการ ที่ต้องการความเข้าใจและทดลองปฏิบัติ กลุ่มผู้รับสารของพระเทพเวทีจะจำกัดอยู่ในกลุ่มของนักวิชาการและผู้สนใจพุทธศาสนาเชิงวิชาการเท่านั้น ส่วนกลุ่มผู้รับสารของท่านปัญญาฯ เป็นคนที่การศึกษาไม่ต้องสูงหรือคนที่มีการศึกษาสูงแต่ไม่ต้องการธรรมะสูงๆ ในขณะที่พระพยอมมุ่งสอนกลุ่มวัยรุ่น นักศึกษาอาชีวะ และชาวบ้านที่มีระดับการศึกษาและความเป็นอยู่ต่ำ

ประการสุดท้ายเรื่องลักษณะเด่นของขัมมวจนโวหารของท่านทั้งสี่ พบว่างานของท่านพุทธทาสมีลักษณะเด่น 2 ประการ คือ การสร้างศัพท์และนิยามศัพท์ด้วยภาษาง่ายๆ เช่น พุทธศาสนาเนืองอก และการเชื่อมโยงธรรมะทุกเรื่องเข้ากันอย่างเป็นระบบ งานของพระเทพเวทีมีลักษณะเด่น 4 ประการ คือ ความละเอียดครบถ้วนของเนื้อหาธรรมะ ตลอดจนสามารถอ้างเชื่อมโยงจากธรรมะข้อหนึ่งไปยังธรรมะข้ออื่นๆ ประการต่อมาคือการวิเคราะห์ธรรมะเหล่านั้นอย่างละเอียด ท่านยังมีความแม่นยำในการใช้ศัพท์อย่างดีเยี่ยม ตลอดจนภาษาที่ใช้ก็มีมีการเรียบเรียงเป็นอย่างดี ส่วนท่านปัญญาฯ นั้นมีลักษณะเด่นทางการสาธก ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องและพูดธรรมะด้วยภาษาพูดธรรมดา ในขณะที่พระพยอมมีลักษณะเด่นในการเลือกข้อมูลที่ทันสมัย ใช้ภาษาของวัยรุ่น และมีการใช้คำพูดที่รุนแรง นอกจากนี้ยังพบว่าท่านนิยมใช้วิธีสาธกเช่นเดียวกับท่านปัญญาฯ

จากการศึกษาขัมมวจนโวหารของพระภิกษุทั้งสี่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดว่าภาษาที่ใช้ในการสอนธรรมะ เนื้อหาธรรมะ และกลุ่มผู้รับสารมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างแท้จริง

ถึงแม้จะมีงานวิจัยเช่นของปรีชา ช้างขวัญอิน แต่ในภาษาไทย เรื่องเกี่ยวกับการแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุและการเทศน์ธรรมะยังไม่มีผู้ใดศึกษาทางด้านทฤษฎีทางด้านการสื่อสารและภาษาอย่างละเอียด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจ

วิเคราะห์การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุในแง่ของการสื่อสาร ซึ่งเป็น
การสื่อสารที่มีระบบและมีส่วนประกอบ ซึ่งสามารถวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีทาง
ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร ผลงานนี้จึงนับได้ว่าเป็นผลงานริเริ่มสำหรับ
ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสารในภาษาไทย

ในบทต่อไปจะเป็นการวิเคราะห์สถานการณ์สื่อสารและเหตุการณ์สื่อสาร
ที่ปรากฏใน "การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุ"

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย